

¹Ж.А. Калиева, ²Н.В. Шахматова, ³С.А. Узакова, ⁴Н.Е. Симонович

¹оқытушы, магистр, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Қазақстан, Орал қ., e-mail: Kaliyeva_87@mail.ru, ORCID <https://orcid.org/0000-0002-4125-7684>

²профессор, әлеуметтану ғылымдарының докторы, Н.Г. Чернышевский атындағы Саратов ұлттық зерттеу мемлекеттік университеті,

Ресей Федерациясы, Саратов қ., e-mail: nadezhdashakhmatova@yandex.ru

³оқытушы-зерттеуші, Қазақстан инновациялық және телекоммуникациялық жүйелер университеті, Қазақстан, Орал қ., e-mail: salima1966@mail.ru

⁴профессор, психология ғылымдарының докторы, Ресей мемлекеттік гуманитарлық университеті, Ресей Федерациясы, Мәскеу қ., e-mail: 5910055@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН ЖАСТАРЫНЫҢ ПІКІРЛЕРІНІҢ ПРИЗМАСЫ БОЙЫНША ҚОҒАМДЫҚ-САЯСИ ҰЙЫМДАР

Аңдатпа: Мақалада Қазақстан жастарының қоғамдық пікірінің призмасы арқылы оның жастар ұйымдарына деген қатынасы қарастырылады. Жастар бірлестіктерінің белсенділігі/пассивтілігі, ұйымдастырылуы, қызметі, қаржыландыру көздері туралы хабардар болу дәрежесі талданады. Қазақстанның қазіргі жастар ұйымдарының өзіне және дәстүрлі-патерналистік және инновациялық-демократиялық қондырғылар мен тәжірибелерді қосатын икемділік пен синтетикалық сипаты дәлелденді. Жастардың қоғамдық пікірінде жастар ұйымдарын дамытудың үш тәсілі: оның мәселелерін шешуге арналған әлеуметтік институт, жастардың қажеттіліктері мен сұраныстарына жауап және саяси-идеологиялық құрылым (доминантты) ретінде анықталды. Сонымен қатар, жастардың елеулі сегменті (сұралғандардың үштен бірінен жартысына дейін) оның пассивтілігін, аполитивтілігін және қоғамдық ұйымдарға деген жеткіліксіз түрде қажеттілігін көрсетеді. Жүргізілген талдауларға қарай отырып, дәстүрлі-патерналистік және инновациялық-демократиялық қондырғылар мен тәжірибелерден тұратын Қазақстанның қазіргі жастар ұйымдарының икемділік және синтетикалық сипаты туралы қорытынды жасауға болады. Осылайша, жастардың қоғамдық пікірлерін білдіруде жастар ұйымдарын дамытудың үш тәсілі айқын көрінеді – саяси-идеологиялық құрылым (доминантты) ретінде, жастардың әлеуметтік мәселелерін шешуге арналған және жастардың қажеттіліктері мен сұраныстарына орай құрылған, әлеуметтік институт ретінде қалыптасатындығы байқалып отыр.

Түйін сөздер: жастар, жастар ұйымдары, жастардың қоғамдық жастар ұйымдарына қажеттілігі, жастар бірлестіктерінің патерналистік және инновациялық-демократиялық сипаты.

Zh.A. Kaliyeva, N.V. Shakhmatova, S.A. Uzakova, N.E. Simonowich

¹research teaching, master, M. Utemisov West Kazakhstan State University, Kazakhstan, Uralsk, e-mail: Kaliyeva_87@mail.ru

²professor, doctor of sociological sciences, N. G. Chernyshevskiy Saratov National Research State University, Russia, Saratov, e-mail: nadezhdashakhmatova@yandex.ru

³research teaching fellow, Kazakhstan University of Innovation and Telecommunication system, Kazakhstan, Uralsk, e-mail: salima1966@mail.ru

⁴doctor of psychological sciences, professor of the Russian state University for the Humanities, Russia, Moscow, e-mail: 5910055@mail.ru

The social and political organizations through a prism of opinion of youth of kazakhstan

Abstract. In the article the authors analyze the public opinion of the youth of Kazakhstan in relation to socio-political organizations. The degree of activity/passivity, awareness of organizations, their activities, sources of funding is analyzed. The elastic duality and synthetic character of modern youth organizations of Kazakhstan, combining traditional paternalistic and innovative democratic attitudes and practices, are proved. Three approaches in the development of socio-political organizations, such as the political and ideological structure (dominant), as a social institution designed to solve its problems, and as a response to the needs and demands of young people. At the same time, the majority of modern youth of Kazakhstan now believes that the need of young people in socio-political youth organizations has always been a priority. This means the relevance and relevance of modern youth organizations in a difficult period of transformation of society, when young people need the support of society, in solving

social problems, in order to realize themselves, their positive qualities of personality, culturally and spiritually improve, as well as to influence social processes. At the same time, this indicates that Kazakhstan's youth has a significant potential for social activism.

Key words: Youth, youth organizations, need of young people for the public youth organizations, paternalistic and innovative and democratic character youth associations.

¹Ж.А. Калиева, ²Н.В. Шахматова, ³С.А. Узакова, ⁴Н.Е. Симонович

¹преподаватель, магистр, Западно-Казахстанский государственный университет имени М. Утемисова, Казахстан, г. Уральск, e-mail: Kaliyeva_87@mail.ru

²Доктор социологических наук, профессор, Саратовский национальный исследовательский государственный университет имени Н. Г. Чернышевского, Российская Федерация, г. Саратов, e-mail: nadezhdashakhmatova@yandex.ru

³преподаватель-исследователь, Казахстанский университет инновационных и телекоммуникационных систем, Казахстан, г. Уральск, e-mail: salima1966@mail.ru

⁴ профессор, доктор психологических наук, Российский государственный гуманитарный университет, Российская Федерация, г. Москва, e-mail: 5910055@mail.ru

Общественно-политические организации через призму мнения молодежи Казахстана

Абстракт. В статье авторами проводится анализ общественного мнения молодежи Казахстана в отношении общественно-политических организаций. Анализируется степень активности/пассивности, информированности об организациях, их деятельности, источниках финансирования и т.д. Доказывается эластичная двойственность и синтетический характер современных молодежных организаций Казахстана, соединяющих в себе и традиционно-патерналистские и инновационно-демократические установки и практики. Выявлено три подхода в развитии общественно-политических организаций, таких как политико-идеологической структуры (доминантный), как социального института, призванного решать ее проблемы, и как ответа на потребности и запросы молодежи. Вместе с тем, большинство современной молодежи Казахстана в настоящее время считает, что потребность у молодых людей в общественно-политических молодежных организациях всегда была в приоритете. Это означает актуальность и востребованность современных молодежных организаций в сложный период трансформации общества, когда молодые люди нуждаются в поддержке общества, в решении социальных проблем, в помощи, чтобы реализовать себя, свои положительные качества личности, культурно и духовно совершенствоваться, а также влиять на общественные процессы. Одновременно это свидетельствует о наличии у казахстанской молодежи значительного потенциала общественного активизма.

Ключевые слова: молодежь, молодежные организации, потребность молодых людей в общественных молодежных организациях, патерналистский и инновационно-демократический характер молодежных объединений.

Кіріспе

Белсенді, жан-жақты дамыған жастар – әр елдің болашағы. Жастардың ең жақсы және қажетті құндылықтары қоғамдық жастар ұйымдарына қатысу үрдісі кезінде дамиды. Олардың көшбасшылары саяси, әкімшілік және басқа да элиталарды толықтыратын басты ресурсты құрайды. Жастардың қоғамның қоғамдық-саяси өміріне қатысуы оның жеке басының дамуы тұрғысынан да және бүкіл қоғамның қоғамдық-саяси құрылымын жаңғыртудағы рөлі тұрғысынан да қызығушылық тудыратыны белгілі. Қазіргі қолда бар құрылымдарды жаңарта отырып, оларды болашақ ұрпаққа беру сабақтастығы кезінде, осылайша жастар қоғамның көптеген жылдарға алға қарай қоғамдық-саяси дамуының сипатын айқындайды.

Кеңес заманы кезінде жастар мемлекет пен қоғамдағы қоғамдық істерге белсенді қатысты.

Бұған мемлекет қолдау білдірген және жалпыға қол жетімді болған түрлі ұйымдар ықпал етті. Бұл ұйымдар жастарды өзін-өзі жетілдіру, оқыту және өзін-өзі жүзеге асыру процестеріне тартуға ұмтылды. КСРО ыдырағаннан кейін, жалпы қоғамды әлеуметтік-саяси тұрақсыздық жайлаған кезінде, жастардың өздерінің дамуында айқын бағдарлары болмағандықтан, олардың қылмыстық қауымдастықтар мен топтардың құрбаны болуға әкеліп соқтырды. Содан мәдени, рухани вакуум қалыптасты, ал бұл кеңістікті кез келген нәрсемен толтыру мүмкін екендігін білеміз. Қазақстанның болашақтағы қоғамының тағдыры көбінесе қазіргі жас ұрпақта қандай құндылықтар мен ұстанымдардың қалыптасатындығына тәуелді болатындығын біздер түсінеміз.

Қиын, жедел, күрделі және даулы саяси және экономикалық өзгерістер жағдайында өскен ұрпақ, көбінесе қоғам өмірінің және әсіресе жастар өмірінің негізгі дәстүрлі негіздерін өз-

гертті. Қазіргі Қазақстан үшін қазіргі жастар дегеніміз кімдер және оның қоғамдық-саяси ұйымдарының әлеуеті неде деген сұрақ өте өзекті, өйткені бұл жас қазақстандықтардың қазіргі шындыққа қалай бейімделе алғандығын, жастар мен оның бірлестіктерінің дамуындағы қайшылықты тенденциялар қандай екенін көрсетеді.

Бүгінгі Қазақстан үшін қазіргі жастар қандай және олар қатысатын қоғамдық және саяси ұйымдардың әлеуеті қандай екендігі туралы мәселе ерекше өзекті, өйткені жас қазақстандықтардың қазіргі заманғы шындыққа қаншалықты бейімделгенін, жастардың және қоғамдық бірлестіктердің дамуындағы қарама-қайшы үрдістер не нәрседен байқалатынын көрсетеді.

Ресми дерек көздері бойынша 2017 жылдың басында еліміздегі 14 пен 29 жас арасындағы жастардың саны 4 656,5 мың адамды құраған, оның ішінде 2 335,1 мыңы жігіттер және 2 321,4 мыңы қыздар болған. Еліміздегі халықтың 27,5%-ын жастар құрайды. Сондықтан да, тұңғыш Елбасымыз Н.Ә. Назарбаев «Қазақстан-2050» Стратегиясында жастарды «жаңа бағыттың қозғаушы күші» деп атап көрсетеді (Назарбаев, 2012).

Жастар ұйымы – бұл әлеуметтік институт, қоғамның проблемалары мен міндеттерін шешу бойынша ерекше мақсаттарға қол жеткізу үшін жастардың өзін-өзі жүзеге асыруына, қорғауына, мойындауына, адамдарға көмек көрсетуге ұмтылуына, әртүрлі дәрежедегі формальды ішкі құрылымдарды мамандандыру немесе бөлу негізінде қалыптастыруға бағытталған пікірлестер ұжымының нысаны (Алимбетова, 2014). Жастар ұйымдарының сипаттамасы: адамдарды жалпы мақсатта, ерікті түрде біріктіру, басшы тұлғаның немесе адамдар тобының болуы немесе мүшелердің бір-біріне сенуіне негізделген өзін-өзі басқарудың болуы, тұрақты әлеуметтік рөлдердің болуы (әркім істің бір бөлігін орындаған кезде), ұйым құрылымында қандай да бір позицияны атқаратын және өзара байланысты және ерекше жеке мақсаттарға қол жеткізуге бағдарланатын индивидтердің жеке қасиеттеріне қарамастан рөлдік іс-әрекеттерді белгілеу (Гуляева, 2008).

Соңғы жылдары Қазақстанда әртүрлі жастар бірлестіктері құрылуда, соның ішінде әлеуметтік-саяси бірлестіктердің саны басымырақ болып келеді. Дегенмен де осы бірлестіктердің ішінде жастардың өз бастамаларымен, өздерінің мүдделерін жүзеге асыру мақсатында құрылған бірлестіктердің саны азырақ екендігі байқалады.

Олардың көбісі формальді түрде жастармен басқарылғанымен, іс жүзінде, белгілі бір мәселелерді шешу мақсатында (көбінесе, азаматтық, саяси) құрылғанымен, аға буынмен жұмыстары қадағаланады (Ешпанова, 2013).

Еліміздің әрбір облысында (әрбір ауданда) көптеген ресурстық орталықтар жұмыс жасайды. Бұл орталықтар жастар арасында ақпараттық-әдістемелік кеңестер беріп, жастардың бастамаларына қолдау білдіріп, жастар арасындағы жағдайларға мониторинг пен талдау жасау мақсатында құрылған. Шындығына келгенде бұл әлеуметтік жастар бірлестігін мемлекет өзі қалыптастырып құрған. Дегенмен де олардың жұмысы жастарды жұмысқа орналастырумен, психологтардың, дінтанушылардың кеңестерін ұсынумен тікелей байланысты (Ресурсный центр по работе с молодежью, 2018).

Ф.Е. Алимбетованың айтуынша, жастар қоғамдық бірлестіктерінің 3 басты мәселелері бар, олар: материалдық-техникалық базаның жетіспеушілігі, қаржының жетіспеушілігі және кадрлар ағымының көп болуы. Шындығында, жастар қоғамдық бірлестіктерінің тұрақты түрде қаржыландырылмауы, материалдық және әдістемелік қолдаудың жеткіліксіздігі нәтижесінде, бұл бірлестіктердің әлеуеттерін толық түрде жүзеге асыра алмауына әкеледі (Алимбетова, 2014).

2010 жылдан бастап, еліміздегі жастар саясаты Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылға арналған білім беруді дамытудың мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде жүзеге асырылуда. Шамамен алғанда, қазақстандық жастардың 40% жоғары, аяқталмаған жоғары және орта арнаулы білімдері бар (Концепция государственной молодежной политики РК до 2020, 2018).

Дегенмен де күн тәртібінде, жастардың жекелеген категорияларына білім беруді қол жетімді ету мәселесі де тұр (Егорова, 2017). Мемлекеттің жастар саясатын жүргізуде жеткен жетістіктері біршама, жастардың әлеуметтенуіне, өмірлік бастамаларын қолдап, тұрақтандыруда көп жұмыстар атқарылуда. Дегенмен де, қазақстандық жастардың барлық өмірлік күтілістерінің барлығы орындалып жатқан жоқ. Осындай объективті және субъективті себептердің ішіндегі бастыларының бірі, әрине жастардың жұмысқа тартылуы, орналасуы мәселесі болып табылады (Лёвина, 2014).

Ең басты мәселе, Қазақстанның көп салалы экономикасының жаңғыртылу үрдісінің қиындығы мен экономикалық дағдарыстың орын алуы болып табылады (Испаев, Тюлепова, Нурбаева, 2012). Дегенмен де жастарды әлеуметтік-эконо-

микалық қолдау үшін жасалып жатқан мемлекеттік шаралар жастар арасындағы жұмыссыздықты 5,9 % деңгейінде ұстап тұруға мүмкіндік беруде (Молодежь Казахстана, статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2015).

Республиканың өңірлер қимасында халықтың қоныстануы біркелкі емес. Жастардың басым бөлігі Оңтүстік Қазақстан (729 251) және Алматы облыстарында (486 710) тұрады. Жастардың үлесі ең аз облыстардың қатарына Солтүстік Қазақстан (120 677) және Атырау (146 263) кірген (Молодежь Казахстана, статистический сборник Комитета по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан, 2014).

Осыған орай, 2016 жылдың соңында Орал қаласында қазақстандық жастарға әлеуметтік зерттеу жүргізілді. Квоталық-аумақтық таңдау бойынша 570 адам сұралды. Іріктеу критерийлері – жасы, жынысы, тұрғылықты жері. 33%-ы ұлдар мен 66,3%-ы қыздар. Жасы бойынша (1-кесте) жастардың 4 тобы – жасөспірімдер (18 жасқа дейін қоса алғанда), жас (19-22 жас), орта (23-26 жас) және үлкендер (29 жас және одан жоғары) құрылды. Жасөспірімдер 47,3%-ды, жас – 46,3%-ды, орта – 5,6%-ды, үлкендер – 0,8%-ды құрады. Іріктеудің жасөспірімдер мен жастарға қарай ауысуы оның қалыптасуының мақсатты сипатымен түсіндіріледі, өйткені дәл осы категориялар ең көп саяси және қоғамдық фрагменттілігімен ерекшеленеді. Орта және ересек жастар санатына қарағанда отбасы құруға, бала тууға және кәсіби мансапқа көбірек бағытталған.

Ресми деректер бойынша, елімізде жастар бірлестіктерінің санының жыл сайын артып отырғаны байқалады. Соңғы он жылдықта олардың саны шамамен 7 есеге артқан. 2010 жылы Қазақстанда олардың саны – 1043, 2011 жылы – 966, ал 2012 жылы – 1086 құраған. 2016 жылдың мәліметтері бойынша елімізде 1073 жастар бірлестіктері жұмыс жасаған. 2010-2011 жж. мәліметтер бойынша жұмыс жасап жатқан бірлестіктердің саны бойынша Алматы қаласы (160) көш бастаса, 2012-2013 жж. бойынша Шығыс-Қазақстан облысы (124) алдыңғы орынды иемденген. Жастар ісі бойынша жұмыс жасап тұрған бірлестіктердің ең аз тіркелген жері Атырау облысы (27) екендігі анықталған (Министерство образования и науки Республики Казахстан, 2019).

Қоғамдық бірлестіктер жастардың әртүрлі топтарының мүдделерін, жастар бастамалары-

ның рөлін күшейту, азаматтық қоғам институтын дамыту бағытындағы әлеуметтік саясаттың субъектілері ретінде роль атқарады (Киалбекова, 2014). Жастардың белсенді қызметтері, әрекеттері, қоғамды жақсартуға бағытталған әлеуметтік жобаларды, тәжірибелерді жүзеге асыруда ерекше байқалады (Иваненков, Кострикин, 2009)

Қазіргі күні елімізде әртүрлі бағыттағы 180-ге жуық жастар бірлестіктері жұмыс жасайды. Батыс Қазақстан облысында 89 жастар қоғамдық бірлестігі тіркелген (оның ішінде 64-і Орал қаласында және 25-і облыс аудандарында жұмыс істейді) (Справочная информация о реализации молодежной политики за 2016 год, 2019). Ең белгілі – 17 жастар қоғамдық ұйымы: Батыс Қазақстан облысының жастар қауымдастығы, «Нұр Отан» партиясының «Жас Отан» жастар қанаты, «Студенттік Альянс» корпоративтік қоры, «Батыс-Қамқор» жастар қоғамдық бірлестігі, «Студенттік құрылыс және жастар еңбек жасақтарының Батыс Қазақстан облыстық штабы» қоғамдық бірлестігі, «Жас эколог» жастар қоғамдық бірлестігі, «Ғасыр» жастар қоғамдық бірлестігі, «Жасыл Ел» жастар еңбек отрядтарының республикалық штабының Батыс Қазақстан штабы, «Мастер-Дэнс» жастар қоғамдық бірлестігі, «Заман» жастар қоғамдық бірлестігі, Батыс Қазақстан облысы бойынша «Болашақ» Корпоративтік Қоры, «БҚО жана толқыны» жастар қоғамдық бірлестігі, «Жас толқын» жастар қоғамдық бірлестігі, М. Өтемісов атындағы Батыс Қазақстан мемлекеттік университетінің «Ақиқат» дебат клубы жастар қоғамдық бірлестігі, «Жас өркен» қоғамдық бірлестігі, Батыс Қазақстан облысының Азаматтық Альянсы, сондай-ақ жастармен жұмыс жөніндегі 15 ресурстық орталық кешені.

Алайда сауалнама нәтижесі (1-кесте) «Студенттік Альянс» корпоративтік қоры (сұралғандардың – 46%), «Нұр Отан» партиясының «Жас Отан» жастар қанаты (25,3%), Батыс Қазақстан облысы бойынша «Болашақ» корпоративтік қоры (11,6%), Жастар ресурстық орталығы (8,1%) және «Жасыл Ел» жастар еңбек жасақтарының республикалық штабының Батыс Қазақстан штабы (0,4%) болып табылатындығын көрсетті. Сұралған жастардың 0,4%-ы барлық жастар ұйымдарын біледі, бірақ оларды атаған жоқ. 8,5% ешқандай ұйымды білмейді немесе олардың қызметіне қызығушылық танытпайды. Бұл қазіргі жастар елеулі және тіпті мемлекеттік қоғамдық жастар ұйымдарына қызығушылық танытпайтынын көрсетеді. Тек әрбір төртінші ғана саяси жастар ұйымдарына, қоғамдық

өмірдің түрлі саяси нысандарына қызығады. Қазақстанның қазіргі заман жастарының көпшілігіне, әлеуметтік көмекке және жастарды қорғауға бағытталған мақсаттармен, әлеуметтік

сипаттағы жастар ұйымдары белгілі болған, олар әсіресе – саяси партияның мүдделерін қолдауға емес, студенттер мен халықтың кедей жіктерін қорғауға бағытталған ұйымдар.

1-кесте – Жастарға белгілі қазіргі жастар ұйымдары, сұралғандар %-бен

Жастарға белгілі қазіргі жастар ұйымдары	%
Студенттер альянсы	46,0%
Жас Отан	25,3%
«Болашақ» студенттер альянсы	11,6%
Жастар ресурстік орталығы	8,1%
Жасыл Ел	0,4%
Барлығы	0,4%
Қызықпаймын	0,7%
Ешқайсысы	0,4%
Жауап беруге киналамын	7,4%
Қорытынды	100,0%

Жастардың көпшілігі (57,2%), әсіресе – қыздар (61,9%) жастардың қоғамдық жастар ұйымдарына қажеттілігі әрдайым болған және қазір де бар деп санайды (2-кесте). Жастардың 14,0%-ы қоғамды трансформациялаудың қазіргі жағдайында оларға деген қажеттілік өсуде деп санайды. Сонымен қатар, ер балалар бұл пікірді қыздардан 2 есе жиі ұстанады (тиісінше 10,1% қарсы 21,0%-на). Тағы 0,4%-ы қазақстандық қоғам оларға мұқтаж екенін атап өтті. Тек 5,6%-ы ғана (көбінесе ер балалардың 6,3%-ы) жастар бүгінде өздерінің қоғамдық ұйымдарына мұқтаж емес деп санайды, бұл жастардың осы

бөлігінің аморфтылығын және қоғамдық өмірге деген немқұрайлылықты көрсетеді. Сонымен, қазіргі заманғы қазақстандық жастардың көпшілігі қоғамдық жастар ұйымдарына қажеттілік әрдайым болған және қазір де бар деп санайды, бұл жастар қоғамды трансформациялаудың күрделі кезеңінде қазіргі заманғы жастар ұйымдарының өзектілігі мен қажеттілігін білдіреді, бұл жастар қоғамды қолдауға, әлеуметтік мәселелерді шешуге, өзін іске асыруға, өзінің оң қасиеттерін, мәдени және рухани жетілдіруді, сондай-ақ қоғамдық үдерістерге ықпал етуді қажет етеді.

2-кесте – Жастардың қоғамдық жастар ұйымдарына қажеттілігінің гендерлік құрылымы, гендерлік санаттар бойынша %-бен

Жастардың қоғамдық жастар ұйымдарына қажеттілігі	Жыныс		Қорытынды
	Ер адам	Әйел адам	
Қажеттілік әрқашан болды және қазір де бар	47,9%	61,9%	57,2%
Қоғамның трансформациялануы жағдайында қажеттілік артуда	21,9%	10,1%	14,0%
Жоқ, жастар бүгінде қоғамдық жастар ұйымдарына мұқтаж емес	6,3%	5,3%	5,6%
Қазақстандық қоғам тұтастай оларға мұқтаж		0,5%	0,4%
Нақты жауап жоқ	3,1%	2,6%	2,8%
Жауап беруге киналамын	20,8%	19,6%	20,0%
Қорытынды	100,0%	100,0%	100,0%

Сұралған жастардың 21,8%-ы бұрын да, сұрау кезінде жастар ұйымдарының қызметіне қатысқан (3-кесте). Олардың ішінде – 24% ер балалар және 20,6% қыз балалар, 23,2%-ы бұрын қатысқан, бірақ қазір қатыспайды. Олардың ішінде 18,8% – ұлдар және әрбір төртінші қыз). Сұралғандардың 47,0%-ы (44,8%-ы жасөспірімдер және 48,1%-ы қыздар) осындай ұйымдарға ешқашан қатыспаған және 0,4%-ы оларға принципті түрде қатыспайды. 7,7% – жауап беруге қиналатындығын айтқан. Осылайша, жастардың қоғамдық пікіріне қарағанда, жастар бірлестіктерімен қамту деңгейі жас қазақстандықтардың шамамен 45%-ын құрайды.

дер және 48,1%-ы қыздар) осындай ұйымдарға ешқашан қатыспаған және 0,4%-ы оларға принципті түрде қатыспайды. 7,7% – жауап беруге қиналатындығын айтқан. Осылайша, жастардың қоғамдық пікіріне қарағанда, жастар бірлестіктерімен қамту деңгейі жас қазақстандықтардың шамамен 45%-ын құрайды.

3-кесте – Жастар ұйымдарының қызметіне жеке қатысуының гендерлік құрылымы, гендерлік санаттар бойынша %-бен

Жастар ұйымының қызметіне жеке қатысу	Жыныс		Қорытынды
	Ер адам	Әйел адам	
Иә, бұрын және қазір қатысамын	24,0%	20,6%	21,8%
Иә, бұрын қатыстым, алайда қазір қатыспаймын	18,8%	25,4%	23,2%
Жоқ, қатыспағанмын	44,8%	48,1%	47,0%
Қазір қатыспаймын	0	0,5%	0,4%
Жауап беруге қиналамын	12,6%	5,3%	7,7%
Қорытынды	100,0%	100,0%	100,0%

Жастар ұйымдарының қызметіне қатысудың ең көп тараған себебі, қоғам мен жастардың өмірі, сұралғандар 23,9%-ы (ер балалардың 21,9%-ы, қыздардың 24,9%-ы) қызықты екенін айтқан. 14,7% (ер балалардың 17,7%-ы, қыздардың 13,2%-ы) мінезді және жеке байланыстарды дамыту үшін жастар ұйымдарының қызметіне қатысады. Сұралғандардың 13,7%-ы (13,5%-ы ер балалар, 13,8%-ы қыз балалар) адамдармен қарым-қатынас үшін қажет деп санайды. Жастардың қиындыққа тап болғандарына көмектесу ниеті 3,9%-ында (4,2%-ы ұлдар, 3,7%-ы қыздар) бар. Сұралғандардың 2,8%-ы (2,1%-ы ер балалар, 3,2%-ы қыздар) оны отансүйгіштікке, қоғамды жақсы бағытқа бұруға деген ниетіне байланысты жасайды. Өмірде өз орнын, өзін табу үшін, 1,4% сұралғандар (1,0% ұлдар, 1,6% қыздар) қатысқан. Жастардың 1,1%-ы (1,0%-ы, ұлдар 1,1%-ы қыздар) темекі шегуге және басқа да жаман әдеттерге уақыт қалмау үшін қоғамдық ұйымдардың қызметіне қатысады. Тағы 1,1% (жасөспірімдердің 1,0%, қыздардың 1,1%) салауатты өмір салтын насихаттағысы келеді. Жастардың 1,1%-ы (ер балалардың 2,1%-ы, қыздардың 0,5%-ы) көшбасшылық қасиеттерді іске асыру қажеттілігі әсерінен қатысқан. Бұдан басқа, қыздар жастар акцияларын (1,1%) өткізуді ұнатады, олар өңірдегі жастар саясатын жетілдіруге тырысады (0,5%). Жастар (2,1%) жастар

ұйымына қатысу нәтижесінде ақша табуды есептейді.

Зерттеу міндеттеріне қазіргі Қазақстанның жастар ұйымдарының сипатын анықтау кірді. Осы мақсатта жастар ұйымдарының патерналистік және инновациялық-демократиялық сипатын анықтайтын индикаторлар кешені әзірленді. Осылайша, «жоғарыдан» тағайындалған басқарушы және атқарушы аппараттың болуы, ұйымдастырушы тарапынан қатаң бақылау (мысалы, жарғы арқылы), нақты белгіленген бюджет және «жоғарыдан» жасалған іс-қимыл бағдарламасы, «төменнен» бастамаларды тежеу, ұйымның федералды деңгейдегі лоббизмі және коммерциялық жобаларды іске асыру, міндеттер мен ұстанымдардың сабақтастығы, жастардың қоғамның саяси өміріне тартылуын формальды кеңейтуге бағытталуын жастар ұйымының патерналистік сипатының көрінісі ретінде қарастыруға болады. «Төменнен» бірлестіктерді ұйымдастыру сияқты белгілер, т.е. қатардағы жас азаматтар ерікті және бастамашылық негізінде, ұйымдастырушы тарапынан қатаң бақылаудың болмауы, ұйым мүшелері тарапынан әртүрлі бастамаларды көтермелеу, ұйым мүшелерінің жеке бастамаларының негізінде құрылған басқарушы және атқарушы аппараттың болуы немесе болмауы, яғни ұйымның іс-қимыл бағдарламаларында инновациялы-

лық және нығайтушылық, өз іс-шаралары мен жобаларын жүзеге асыруда және іске асыруда дербестік» саяси ойындарға», мүдделілік қолдау мен т.б. қатыспау, мемлекет емес, қоғам өміріне неғұрлым тартылу, мемлекеттің қолдауының болмауы жастар ұйымдарының инновациялық-демократиялық сипатындағы индикаторларға қызмет ете алады.

Жастардың көпшілігінің пікірінше, патерналистік сипаттағы барлық индикаторлар қандай да бір дәрежеде жастар ұйымдарына тән: «жоғарыдан» жастар бірлестіктерін ұйымдастыру, яғни мемлекеттің немесе саяси партиялардың (жастардың 62,8%-ы қандай да бір дәрежеде мұны сезінеді), жастардың қоғамның саяси өміріне кеңінен тартылуы (62,8%), «жоғарыдан» тағайындалған басқарушы аппараттың болуы (61,1%), нақты белгіленген бюджет және іс-қимыл бағдарламасы, сондай-ақ жасалған «жоғарыдан» (59,7%), бірқатар міндеттер мен ұстанымдардағы сабақтастық (57,5%), федералдық деңгейдегі мүдделілік және коммерциялық жобаларды іске асыру (51,2%), ұйымдастырушылар тарапынан қатаң бақылау (50,2%). Бұл төменнен «бастамаларды ұстап тұру туралы өзгеріске ғана қатысты», сұралғандардың жартысына жуығы (47%) осы мәселе бойынша анықтай алмады.

Сұралғандардың көпшілігінің пікірі бойынша жастар ұйымдарына қандай да бір дәрежеде өз іс-шаралары мен жобаларын жүзеге асыруда және іске асыруда дербестік (63,50%), қатардағы

азаматтардың бастамасы негізінде «төменнен» бірлестіктерді ұйымдастыру (58,60%), мемлекет емес, қоғам өміріне тартылу (58,60%), іс-қимыл бағдарламаларындағы инновациялық және нығайтушылық (57,20%), өз мүшелерінің түрлі бастамаларын көтермелеу (56,80%), «төменнен» ұйым мүшелерінің жеке бастамаларының негізінде құрылған басқарушы аппараттың болуы (52,30%), «саяси ойындарға қатыспау», (51,20%). Ұйымдастырушы тарапынан қатаң бақылаудың болмауы (48,40%) және мемлекеттің қолдауының болмауы (48,00%) біршама сирек айтылды. Басқаша айтқанда, жастардың көпшілігі жастар бірлестіктерінің инновациялық-демократиялық сипатын атап көрсетеді.

Ұйым бюджетінің көздері, жобаларды іске асыруға қаражат туралы мәселе жастарда ерекше қиындық туғызды. Сұралғандардың 54,0% бұл сұраққа жауап бере алмады, бұл жастар ұйымдары бюджеттерінің жеткіліксіз айқындығының индикаторы бола алады. Сұралғандардың 17,9%-ы жастар ұйымы жататын саяси партия сияқты қаржыландыру көзіне көрсетті. Сауалнамаға қатысқандардың 39,6% қазіргі уақытта барлық жастар ұйымдары мемлекет көмегін алатынын атап өтті (4-кесте). Жастардың 32,3%-ы мемлекет барлық ұйымдарға көмектеспейтінін айтты. Осылайша, көптеген жастар ұйымдарының патерналистік қондырғысы расталады. Сұралғандардың 24,2%-ы осы сұраққа жауап беруге қиындық туғызды.

4-кесте – Қазіргі уақытта жастар ұйымдарына мемлекеттің көмегінің болуы, сұралғандар %-бен

Қазіргі уақытта жастар ұйымдарына мемлекеттің көмегінің болуы	%
Иә, барлық ұйымдар мемлекеттен қолдау таба алады	39,6%
Кейбіреуіне көмектесе, кейбіреуіне көмектеспейді	32,3%
Жоқ, қазір мемлекет ешқандай ұйымға көмектеспейді	3,9%
Жауап беруге киналамын	24,2%
Қорытынды	100,0%

Жастар бірлестіктерін жандандыру факторлары туралы айта отырып, сұралғандардың 34,7%-ы, әсіресе, қыздардың 34,7%-ы, әсіресе, қыздардың 35,4%-ы жастар ұйымдарының мемлекеттің саяси идеологиясын қолдаудағы негізгі мақсатын көреді.

Жастардың 24,6%-ы (қыздар арасында 26,5%-дан артық) мемлекеттің әлеуметтік саланы, атап айтқанда, қоғамдық жастар ұйымдарын қолдауы олардың дамуына айтарлықтай әсер етеді деп санайды. 7,4% жастар бірлестіктерін дамытудың негізгі факторы ретінде қазақстандық

қоғамның өзгеруі нәтижесінде пайда болатын осындай ұйымдарға жастардың қажеттілігін қарастырады.

Қазіргі уақытта қазіргі Қазақстандағы жастар ұйымдарының даму перспективалары мен қарқыны туралы жастардың пікірін нақтылау (5-кесте), сұралғандардың 49,5%-ы олардың белсенді дамып келе жатқанын және қоғам өмірінде үлкен рөл ойнай отырып, одан әрі дамитындығын көрсетті. 9,5 % бұл мемлекеттің олардың дамуына қатысуына байланыс-

ты болады деп ойлайды. 5,6% олар мемлекеттің саясаты мен көмегіне қарамастан дамитын болады деп санайды. Сұралғандардың 2,1%-ы олардың дамитынын атап өтті, бірақ жас азаматтардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін белсенділігі жеткіліксіз. Тек 0,4%-ы – қазіргі уақытта ұйымдардың даму болашағы жоқ. Сонымен қатар, әрбір үшінші жас қазақстандық (33,0%) жауап беруге қиналды, бұл жастардың енжарлығы мен аполитикалық деңгейін тағы да растайды.

5-кесте – Қазіргі уақытта қазіргі Қазақстанда жастар ұйымдарының даму қарқыны, сұралғандар %-бен

Қазіргі уақытта Қазақстанда жастар ұйымдарының даму қарқыны	Қорытынды
Иә, қазір олар белсенді дамып, қоғам өмірінде үлкен рөл атқарады	49,5%
Мемлекеттің оларды дамытуға қатысуына байланысты дамитын болады	9,5%
Мемлекеттің саясаты мен көмегіне қарамастан дамитын болады	5,6%
Жас азаматтардың қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін дамитын болады, бірақ жеткілікті белсенді емес	2,1%
Олардың даму болашағы жоқ	0,4%
Жауап беруге қиналамын	33,0%
Барлығы	100,0%

Сонымен, сауалнама кезінде жастар бірлестіктерімен қамту деңгейі шамамен 45%-ды құрады, оларға қатысу қоғам мен жастардың өміріне қызығушылыққа, мінез-құлқы мен жеке байланыстарын дамытуға, адамдармен қарым-қатынас жасауға ынталандырылады. Жастар ұйымдарының қызметіне қатыспағандардың арасында ең көп тараған түсінік – уақыт тапшылығы, қызығушылықтың болмауы, олардың мүдделеріне жауап беретін ұйымның болмауы. Осылайша, әрбір екінші жас қазақстандық пассивпен ерекшеленеді. Тек әрбір төртінші ғана саяси жастар ұйымдары, қоғамдық өмірдің түрлі саяси нысандары қызықтырады. Қазақстанның қазіргі заман жастарының көпшілігіне әлеуметтік сипаттағы жастар ұйымдары белгілі, әлеуметтік көмекке және жастарды қорғауға бағытталған мақсаттармен, әсіресе – саяси партияның мүдделерін қолдауға емес, студенттер мен халықтың кедей жіктерін қорғауға бағытталған.

Сонымен қатар, Қазақстанның қазіргі заманғы жастарының көпшілігі қазіргі уақытта жастардың қоғамдық жастар ұйымдарына деген

қажеттілігі әрдайым болған және қазір де қатысып отыр деп санайды. Бұл қазіргі жастар ұйымдарының қоғамды трансформациялаудың күрделі кезеңінде, жастар қоғамды қолдауға, әлеуметтік мәселелерді шешуге, өзін іске асыруға, өзінің жеке басының жағымды қасиеттерін, мәдени және рухани жетілдіруді, сондай-ақ қоғамдық процестерге ықпал етуді қажет ететін өзектілігі мен қажеттілігін білдіреді.

Сұралғандардың 25,4%-ы өз ұйымының патерналистік сипатқа тән сипаттарын атады. 22,2% «төменнен» бастамасына бағытталған сипаттамаларды атады. Осылайша, оларды ұйымдастыруда шешімдер қабылдау туралы айта келе, жастардың 27,4%-ы (әсіресе, қыздар – 28%), барлық шешімдер басшылық деңгейінде қабылданатынын атап өтті. 2 есе сирек (10,2%) «төменнен» ұсыныстар ұсынылуда, ал басшылық өз қалауы бойынша қолдайды/ қолдамайды. Жастар ұйымдарын қаржыландыруда саяси партиялар ең маңызды рөл атқарады.

Жүргізілген талдауларға қарай отырып, дәстүрлі-патерналистік және инновациялық-де-

мократиялық қондырғылар мен тәжірибелерден тұратын Қазақстанның қазіргі жастар ұйымдарының икемділік және синтетикалық сипаты туралы қорытынды жасауға болады. Бұл ретте біріншісі – екіншісінен басым. Сонымен қатар, ұйымдастыру тәсілі бойынша жастар бірлестіктерін «жоғарыдан» (жастардың пікірі бойынша олардың сәл артық) құрылып, бақыланатындарға және «төменнен» бастамасы бойынша құрылғандарға бөлуге болады. Сондай-ақ, жастарды қоғамның саяси өміріне тартуға бағытталған кезде (сұралғандардың көпшілігінің пікірі бойынша) көптеген ұйымдар қоғамның, жастардың, мемлекеттің емес, жастардың мәселелерін шешеді. Жастар ұйымдарының даму перспективалары мен қарқыны туралы жастардың пікірін нақтылау қазіргі уақытта қазіргі Қазақстанда олардың белсенді дамып келе

жатқанын және қоғам өмірінде үлкен рөл ойнай отырып, одан әрі дамитындығын көрсетті. Сонымен қатар, әрбір үшінші жас қазақстандық (33,0%) жауап беруге қиналды, бұл жастардың едәуір бөлігінің пассивтілігі мен аполитикалық деңгейін тағы да растайды.

Осылайша, жастардың қоғамдық пікірлерін білдіруде жастар ұйымдарын дамытудың үш тәсілі айқын көрінеді – саяси-идеологиялық құрылым (доминантты) ретінде, жастардың әлеуметтік мәселелерін шешуге арналған және жастардың қажеттіліктері мен сұраныстарына орай құрылған, әлеуметтік институт ретінде қалыптасатындығы байқалған. Сонымен қатар, жастардың елеулі сегменті (шамамен үштен бір бөлігі) оның пассивтілігін, аполитивтілігін және қоғамдық ұйымдарға деген аз қажеттілігін көрсеткендігін айтуға болады.

Әдебиеттер

- Алимбетова Ф.Е. Тенденции развития молодежной политики в Республике Казахстан //Вестник Инновационного Евразийского Университета. – 2014. //URL: <http://articlekz.com/article/13115>(дата обращения: 19.12.2018).
- Гуляева Т. В. Типы и виды современных молодежных организаций // Научные труды Дальрыбвтуза. 2008. //URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/typy-i-vidy-sovremennyh-molodezhnyh-organizatsiy> (дата обращения: 19.07.2019).
- Егорова Ю.Н. Особенности формирования имиджа студента вуза //Повышение конкурентоспособности национальной экономики в рамках ЕАЭС. Материалы международной научно-практической конференции, 17 марта, 2017 г., Уральск. Часть III. Орал: БҚИТУ баспасы. – 2017. – С.18-23.
- Ешпанова Д.Д. Социально-политические ориентации казахстанской молодежи// Аналитический отчет. – Алматы: ИФПР КН МОН РК, 2013. – 19 с.
- Иваненков С.П., Кострикин А.В. Проблемы исследования социальной активности молодежи // Credo new. -2009.- № 3. – С. 84.
- Информация по мониторингу социально-экономической ситуации в стране на 1 октября 2017 г. Министерства здравоохранения и социального развития Республики Казахстан. <https://www.enbek.gov.kz/ru>(дата обращения: 29.07.2019);
- Испаев Н.А., Тюлепова Д.С., Нурбаева Н.А. Проблемы формирования и реализации молодежной политики Республики Казахстан. // Научное сообщество студентов XXI столетия. Общественные науки: сб. ст. по мат. VI междунар. студ. науч.-практ. конф. № 6. <https://sibac.info/studconf/social/vi/30510> (дата обращения: 29.09.2018)
- Киалбекова А.Г. К вопросу о функциональности молодежных организаций в Казахстане//Материалы II Форума молодых социологов Казахстана (в рамках V Конгресса социологов Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050: социальное развитие общества») и V Конгресса социологов тюркоязычных стран «Национальные стратегии развития тюркоязычных стран»). – Алматы, 2014. – С. 481-483.
- Концепция государственной молодежной политики РК до 2020. //URL: <http://zhastar-bko.gov.kz/ru/npa/konceptpcziyagosudarstvennoj-molodezhnoj-politiki-rk-2020.html> (дата обращения: 29.09.2018)
- Лёвина Т.С. Проблема трудоустройства казахстанской молодёжи в условиях динамизации рынка труда//Материалы II Форума молодых социологов Казахстана (в рамках V Конгресса социологов Казахстана «Стратегия «Казахстан-2050: социальное развитие общества») и V Конгресса социологов тюркоязычных стран «Национальные стратегии развития тюркоязычных стран»). – Алматы. – 2014. – С. 503 –508.
- Министерство образования и науки Республики Казахстан //URL: <https://www.uchi.kz/links/ministerstvo-obrazovaniya-respubliki-kazakhstan>(дата обращения:29.07.2019)
- Молодежь Казахстана / Статистический сборник Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан/ Астана. – 2015. – 68 с.
- Молодежь Казахстана / Статистический сборник Комитет по статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан/ Астана. – 2014. – С.7.
- Ресурсный центр по работе с молодежью //URL: <http://zhastar-bko.gov.kz/ru/katalog-organizacij/resursnyie-czentryi-porabote-s-molodezhyu.html> (дата обращения: 29.09.2018).
- Справочная информация о реализации молодежной политики за 2016 год //URL:<http://zhastar-bko.gov.kz/ru/menyu/doklady-i-otchetyi.html>. (дата обращения: 29.06.2019).